

Diósi Pál

A nyugdíjasok helyzete és a nyugdíjasház

(Közvéleménykutatás a Százhalombattán élő nyugdíjasok körében)

A kutatásról

Szinte nincs olyan település Magyarországon, ahol az időskorú lakosság szociális helyzete, a támogatásra, gondozásra szoruló nyugdíjasok gondjai ne tartoznának az önkormányzatok legfontosabb és egyben legnehezebben megoldható tennivalói közé. Az összetett és költségigényes feladat nem csupán a szociális törvény okán ró kötelezettségeket az önkormányzatokra, hiszen törvényi előírások nélkül is kötelező erejű a társadalmi gondoskodás megteremtése ott, ahol az életerő csökkenését, a jövedelmek elértéktelenedését a laikus szemlélődő különösebb erőfeszítés nélkül is észreveszi.

Százhalombattán, az erőmű és az olajfinomító városában az elhatározást gyorsan követte a Családsegítő és Gondozási Központ létrehozása, ahol a szociális munka több feladatához is jó feltételeket sikerült biztosítani. Többek között az ideig-óráig elhelyezésre, gondozásra szoruló bentlakásos ellátáshoz is. Négy szobában nyolc rászoruló tudnak elhelyezni átmeneti időre.

De milyen sors vár azokra, akik tartósan vagy végképp képtelenek önellátásukat megoldani, erőnlétük fogytán van, családi-rokonai segítséghez nem juthatnak? Ez a kérdés motiválta a város önkormányzatát, amikor egy nyugdíjasok háza vagy hasonló karakterű intézmény kialakításának gondolata felmerült. Úgy döntöttek, hogy minden más előkészítő munkát megelőzően áttekintést szereznek a város 1563 nyugdíjkorhatárt elért lakosának körülményeiről, és arról, hogy vannak-e készleteseik vagy kényszerítő okaik önálló életvezetésüket feladva nyugdíjasok házában való berendezkedésre.

A DIÓDATA Szociológiai Kutató és Tanácsadó Iroda 1993 július-augusztusában végezte el annak a kutatásnak a felvételeit, amelynek nyomán dolgozatomban beszámolok Százhalombatta nyugdíjaskorú lakosságának anyagi és lakásviszonyairól, egészségi állapotuk és erőnlétük szubjektív megítéléséről, családi és társadalmi támogatottságukról, a nyugdíjasok, ill. idősök házával összefüggő tájékozottságukról, véleményükről.

A kéthónapos terepmunkát megelőzően a városi újság és a kábel-tv révén a megkérdezettek többsége tudott a kutatásról, bizalommal fogadták kérdőinket. Ennek köszönhetően a standard kérdőíves interjút követően nyíltan beszéltek gondjaikról, helyzetük fonáságáról. Többek között arról is, hogy

az önkormányzati lakások értékesítésekor sokuk helyett gyermekeik, családtagjaik fizették ki a megvételre felajánlott bérlakás árát, így a lakások gyakran eleve az ő nevükre kerültek. Ezért sokszor azok sem gondolhatnak a nyugdíjasok vagy idősök házában való életre, akik rászorulnának, de nem rendelkezhetnek az általuk lakott lakással. Többen elmondták, ha a vásárlást megelőzően hallanak a nyugdíjasok háza lehetőségéről, akkor másképp döntenek, fenntartják maguknak ezt az esélyt. Most már indokolt esetben sem határozhatnak szabadon, tették hozzá.

Ennek előrebocsátását azért tartottam indokoltnak, mert az elképzelt intézmény igénybevételenek egyik alapfeltétele volt a bér- vagy saját lakás átengedése az önkormányzat számára. Ezt az esélyt jónéhányan a közelmúltban engedték ki a kezükből az önkormányzati bérlakások kampányszerű értékesítésekor. Az akció hatása bizonyára sokszor meghatározta annak az 1239, sikerrel felkeresett idős embernek a válaszait, akiknek összetételéről az alábbiakat érdemes tudni:

A megkérdezettek 33%-a férfi, 67%-a nő.

Családi állapotuk:	
nőtlen, hajadon	2%
házas, élettársával él	59%
elvált	9%
özvegy	30%

Életkoruk:	
55 éves vagy fiatalabb	2%
56-60	21%
61-65	27%
66-70	21%
71-75	13%
76-80	7%
81-85	7%
85 évesnél idősebb	2%

(A házastársi-élettársi kapcsolatban élők 46 százaléka nyugdíjaskorú, és így kérdezett párjával élt egy háztartásban.)*

A megkérdezettek anyagi és lakásviszonyairól

A nyugdíjasok domináns többsége (81%) saját jogú öregségi nyugdíjat kap, 6 százaléku rokkantnyugdíjas, 8 százaléku özvegyi jogon kapja nyugdíját, 2 százaléku egyéb választ adott, 3 százaléku nem tudott, vagy nem akart a kérdésre válaszolni.

A felvételben érintett 374 özvegy közül mindössze 102 személy számára volt elérhető (vagy jobb megoldás), ha elhunyt párja által megszerzett jogával élve kéri a nyugdíjellátást. Ez számunkra azt jelenti, hogy a kérdezettek szín-

* A kutatásszervezői feladatokat Juhász Vera, a gépi adatfeldolgozást Kálmán Miklós végezte. Nekik és a kutatás többi résztvevőjének ezúton mondok köszönetet figyelmes, korrekt munkájukért.

te kivétel nélkül munkával töltött éveik alapján kapják nyugdíjukat, melynek havi összege az alábbiak szerint alakult:

A havi nyugdíj összege (%, kumulált %, N=1239)		
	%	kumulált %
7 000 Ft-ig	5	5
7 001 – 8 000	8	13
8 001 – 9 000	16	29
9 001 – 10 000	13	42
10 001 – 11 000	18	60
11 001 – 12 000	9	69
12 001 – 13 000	6	75
13 001 – 14 000	5	80
14 001 – 15 000	4	84
15 001 – 16 000	2	86
16 001 – 17 000	1	87
17 000 Ft felett	5	92
Nem kívánta megmondani	5	
Nem válaszolt	3	

A megkérdezettek erős két harmada (69%) 12 000 forintot meg nem haladó nyugdíjbevételeiből gazdálkodik, amit az árviszonyok ismeretében méltán nevezhetünk megalázónak. A kérdezettek döntő többségének ez a társadalmi „gondoskodás” jut, ennyire futja abból, amit egy élet munkája révén a társadalom elismerni képes.

Ebben a helyzetben létfontosságú lehet, hogy az eltérő nagyságú nyugdíjakhoz járul-e valamilyen anyagi támogatás vagy nyugdíjon túli pénzbevétele. A nyugdíjáról beszámoló 1144 személy közül mindössze 69 állította, hogy nyugdíján felül egyéb jövedelemmel is rendelkezik. Ez az érintetteknek mindössze 6 százaléka. Ez az arány alig tér el a nyugdíjak különbözősége mentén képzett csoportok esetében:

A nyugdíj mellett van-e egyéb jövedelme?
(A havi nyugdíj szerint /%, N=1144/)

a havi nyugdíj	n	más jövedelem
12 000 forintig	n= 850	5
12 000 forint felett	n= 294	8
Összesen:	N=1144	6

A nyugdíjukról számot adók 74 százaléka 12 000 forintig terjedő havi jövedelme némileg szűkebb körben egészül ki további jövedelmekkel, mint a magasabb nyugellátású csoporté. A 12 000 forintnál magasabb nyugdíj 26 százaléknyi csoportot jellemez, és itt 8 százalék számolt be kiegészítő jövedeletről.

A kiegészítő jövedelmek nagyságáról néhányan a nyugdíjuk összegét magánügynek tekintők közül is számot adtak, így összesen 72 megkérdezett adatait ismertük meg. Az elemszám olyan alacsony, hogy más adatokkal összevetve csak látszat precizitást produkálhatnánk, ezért megmaradunk a differenciálatlan megoszlásnál.

A nyugdíj feletti jövedelmek nagysága (% , N=72)

	%
6 000 forintig	50
6 001 – 12 000 forint között	33
12 000 forint felett	17

A kiegészítő bevételek fele nem lépi túl a havi 6000 forintot, és csupán 17 százalék magasabb 12 000 forintnál. Emlékeztetőül: ez mindössze 12 személy számára elérhető, miközben a városban igen magas az alacsony nyugdíjúak aránya.

A családi-rokoni gondoskodás, illetve a szociális támogatás rendszere segítheti az időskorúakat, könnyíthet anyagi helyzetükön. Ezért ide kívánczik a megkérdezetteket támogató kétféle segítség egy-egy mozzanata. A megkérdezettek 99 százaléka arról számolt be, hogy van élő rokona, hozzátartozója. Ebben az 1228 személyt kitevő körben 38 százalék azok aránya, akiket hozzátartozóik anyagilag (többnyire gondozással is kiegészítve) támogatnak.

A társadalom a szociális ellátás különféle változataival segíthetné az időskorúakat. Ezek közül most csak azt emeljük ki, hogy a szociális ellátás pénz-támogatást jelentő különféle változatai a kérdezettek 8 százalékát hozzák némiképp jobb helyzetbe rendszeres vagy alkalmi pénzsegítséggel.

Ez a két adat azt jelzi, hogy a társadalom intézményrendszerei közül a család, a rokonság a rászorulóknak bizonyuló időskorúak számára sokkal könnyebben elérhető támaszt jelent, mint a gondoskodás szociális ellátásként intézményesült változata. Ezzel még részleteiben is foglalkozunk a későbbiekben.

Kérdőívünk a megkérdezettek lakáskörülményeit több összetevőjében is érintette. Elsőként azt kell látnunk, hogy milyen lakásminőség jellemzi a válaszadókat, majd azt, hogy otthonaik felett milyen arányban rendelkeznek. Mindezt a lakásaikra jellemző területi beépítésmód is befolyásolja. A megkérdezettek 48 százaléka kertes, családi házas beépítésű lakóterületen él, 51 százaléka magasbeépítésű, lakótelepi épületekben, a fennmaradó 1 százaléknak ebből a szempontból besorolhatatlan lakása van, ők részben munkásszálláson, örházban élnek, részben megítélhetetlen volt az épület jellege.

A kutatás számára az első két kategória volt valóban fontos. Arról kell képet adnunk, hogy a családi házakban, illetve a magasépítésű területeken élő nyugdíjasok lakáshelyzetét mi jellemzi.

A lakások komfortfokozata, ill. a lakóházak száma szempontjából ellenőrzés előjelű tapasztalatokat szereztünk a kétféle beépítésmód mentén. Táblázatainkban nem vettük figyelembe a 13 besorolhatatlan lakásban élő válasszait.

1. táblázat

A kérdezettek lakásának komfortfokozata beépítésmód szerint (% , N=1226)

	Komfort nélküli	Komfortos	Össz-komfortos	Nem tudja, nem válaszol	Összesen
Családi ház	15	26	58	1	100
Magasépítésű	—	10	90	—	100
Összesen	7	18	74	1	100

A megkérdezettek negyed része él olyan lakásban, amelynek kényelme (saját minősítésük szerint) nem felel meg a 20. század végi Magyarországon összkomfortosnak tekinthető lakással szemben támasztott követelményeknek. De merőben más a családi házban, illetve a lakótelepen élők ítélete. A kertesi házakban élő 601 idős ember 41 százaléka komfort nélküli vagy hiányos felszereltségű lakásban él, ami az életkorban előre haladva egyre több nehézséget jelent. A magasépítésű házakban az ott élő 625 kérdezettnek csak 10 százaléka lakik olyan lakásban, amely nem összkomfortos.

Más a helyzet a kérdezettek otthonaiban rendelkezésre álló lakószobák számával.

2. táblázat

A lakószobák száma beépítésmód szerint (% , N=1226)

	a lakás szobaszáma				Nem tudja, nem válaszol	Összesen
	1	2	3	4 vagy több		
Családi ház	11	57	21	8	3	100
Magasépítésű	15	64	19	2	—	100
Összesen	14	60	20	4	2	100

A családi házakban élők otthonai tagoltabbak, inkább lehetővé teszik a lakáshasználat funkció szerinti megosztását, és jobban biztosítják a szükséges intim szférát a bennük lakók számára. De ez a különbség korántsem olyan markáns, mint amit a komfortfokozatban láthattunk.

Együttvéve azt kell mondanunk, hogy felvételünk során a családi házak kissé jobb beosztású lakásai lényegesen korszerűtlenebbek a magasépítésű városrészen lévő otthonoknál.

Képet alkothatunk a megkérdezett idős emberek lakástulajdonáról is. Az 1239 nyugdíjas közül 12 megkérdezett nem tudta, vagy nem akarta megmondani, hogy az általa lakott lakást milyen jogviszony keretében használja, így 1227 személy válaszait tudtuk feldolgozni. Először egy rendezett sort alkottunk, a tulajdonviszonyok más szemponttal való összefüggését csak ezt követően vizsgáltuk.

A kérdezettek lakásainak tulajdonosai (% , N=1227)

	%
– a kérdezett vagy házastársa, ill. mindketten	72
– a kérdezett más családtagja vagy hozzátartozója	22
– önkormányzat	3
– egyéb válaszok	3

A kérdezettek lakásai elsősorban többségben magántulajdonban vannak, ezen belül is dominánsnak tekinthetjük a lakásban élő kérdezettek (házastársak) tulajdonjogát. A megkeresett nyugdíjasok bő egy ötöde számolt be arról, hogy otthonuk más családtag (többnyire gyermekük) tulajdona. Ez a helyzet 265 személyt érint. A fennmaradó 75 válasz közel azonos módon oszlik meg (37, ill. 38) az önkormányzati tulajdon és más lakástulajdonosok között. Táblázatainkban ezt a két csoportot összevonva kell kezelnünk, hacsak nem akarunk megtévesztő módon 37 válasz néhány százalékaról véleményt mondani. Ennek figyelembevételével készült a tulajdonviszonyt és a lakás komfortfokozatát együtt bemutató táblázatunk:

3. táblázat

A kérdezettek lakásának komfortfokozata tulajdonos szerinti megosztásban (% , N=1227)

A tulajdonos	Komfort nélküli	Komfortos	Össz-komfortos	Összesen
A kérdezett vagy házastársa, ill. mindketten	7	19	74	100
Más családtag vagy hozzátartozó	6	12	82	100
Bérlakás, szolgálati stb. lakás	24	28	48	100
Összesen	8	18	74	100

A magántulajdonú lakások két csoportja közötti kismértékű eltérés feltehetően abból adódik, hogy a lakótelepi lakásokat az idős tulajdonosok hamarabb íratják gyermekeik nevére, vagy eleve az ő számukra vásárolták meg az önkormányzati bérlakások értékesítésekor. Ezt a feltevésünket ellenőrizhetjük a beépítésmód és a tulajdonviszony egybevetésével, hiszen tudjuk: a családi házas beépítésű területeken lényegesen alacsonyabb a lakások komfortfokozata. Ezt a kontrollt szolgálja következő táblázatunk. Összeállításakor elhagytunk 12 bizonytalan megítélésű lakást, így adataink 1215 válasza épülnek.

4. táblázat

Milyen beépítésű területen vannak a különböző tulajdonú lakások (% , N=1215)

A tulajdonos	Családi házas	Lakótelepi	Összesen
A kérdezett vagy házastársa, ill. mindketten	51	49	100
Más családtag vagy hozzátartozó	42	58	100
Bérlakás, szolgálati stb. lakás	49	51	100
Összesen	49	51	100

A különbség korábbi feltételezésünk szerinti értelmezését nem kell elvetnünk, sőt, ezek az adatok inkább megerősítik azt a véleményünket, hogy a családi házban lévő otthonaik tulajdonjogához inkább ragaszkodnak a város idős polgárai. Annak ellenére, hogy komfortfokozatuk alacsonyabb. Feltehető, hogy az önkormányzati lakások értékesítésekor a vételt sokan kényszerhelyzetnek tartották a szükséges pénz egy részét (vagy egészét!) hozzátartozóik biztosították. Így bizonyára gyakran jutottak arra a következtetésre: „úgyis rájuk száll, legyen az ő nevükön, biztos, ami biztos alapon”.

Az eddig vázolt jövedelmi és lakáshelyzet jelenti a háttérrel a kérdezett idős emberek önellátásra való képessége, illetve támogatottsága áttekintéséhez.

A rászorultság és a gondoskodás

A megkérdezettek zöme (76%) úgy jellemezte önnön egészségi állapotát, erőnlétét, hogy minden szempontból képes önmaga ellátására, jó egészségi állapotnak örvend. Közel egy ötödük (18%) állította, hogy betegség vagy gyengeség korlátozza az önellátásban, ezért rászorul a segítségre. Teljesen mások segítségére, gondozására kell hagyatkoznia a kérdezettek 6 százalékának.

A gondoskodásra, segítségre szoruló aránya legszorosabban az életkorral függ össze. Ez szinte közhelynek számít, de annyira fontos, hogy meg kell említenünk. Elsősorban azért érdemes e kapcsolat részleteire is figyelni, mert így kijelölhetjük azt a határt, amelytől kezdve a városban élő idős emberek felszólító erővel szólnak rászorultságukról.

A részben vagy egészében gondozásra, segítségre szoruló 296 személy feltehetően nem egyenletesen oszlik el a megkérdezettek között. Az alapmegoszlást más kérdésekkel összevetve kijelölhetjük a város nyugdíjas lakosságának azokat a csoportjait, amelyekben az átlagnál magasabb a segítségre szoruló aránya. A szocio-demográfiai változók közül kettő mutatott releváns összefüggést az önellátási képesség korlátozottságával, ill. hiányával. E kapcsolatok áttekintése révén ismerhetjük meg a gondozásra szoruló belső tagoltságát.

5. táblázat

Az egészségi állapot erőnlét, életkor szerint (% , N=1239)

Életkor	Minden szempontból önellátó	Részben segítségre szorul	Egészében másokra kell támaszkodnia	Összesen
55 évig	86	14	–	100
56-60 éves	87	11	2	100
61-65 éves	80	17	3	100
66-70 éves	81	14	5	100
71-75 éves	75	19	6	100
76-80 éves	62	23	15	100
81-85 éves	40	40	20	100
85 év felett	32	42	26	100
Összesen	76	18	6	100

A 75 éves életkor jelenti az első cezúrát, ettől kezdve minősítik állapotukat az átlagnál gyengébbnek a megkérdezettek. Az ide tartozó 200 személy 16 százalékot tesz ki. A 80 év felettiek (114 személy) több mint fele azt mondta, képtelen a teljes önellátásra. Mindez egy megjegyzést kíván: az interjúhelyzetet olyannak tartom, amelyben az emberek szépíteni igyekeznek viszonyait, szemérmesek az ismeretlen kérdező előtt. Ezért feltételezem, hogy valójában magasabb a támogatásra szoruló aránya.

Az így jellemezhető rászorultság és a családi állapot elválaszthatatlanul összefügg. Ezt követhetjük nyomon az alábbi táblázatban:

6. táblázat

Az egészségi állapot, erőnlét a családi állapot szerint (% , N=1239)

Családi állapot	Minden szempontból önellátó	Részben segítségre szorul	Egészében másokra kell támaszkodnia	Összesen
Nőtlen, hajadon	68	21	11	100
Házasságban, élettársával él	82	14	4	100
Elvált	82	11	7	100
Özvegy	64	27	9	100
Összesen	76	18	6	100

Azok, akik soha nem éltek házasságban, és azok, akik magukra maradtak, alkotják a megkérdezettek legnehezebb helyzetben lévő két csoportját. Mintegy két harmaduk állítja, hogy teljesen önellátó, magas körökben a részben (21%), vagy egészében (11%) segítségre, gondozásra szoruló aránya. E két csoportba tartozik a felkeresett nyugdíjasok 32 százaléka.

Lényegesen jobbnak minősítette egészségi állapotát, erőnlétét az elváltan élők 104 személyt (9%) kitevő csoportja. Ebben a körben egy ötöd alatti a

támogatásra szoruló aránya, és csak 7 százalék állította, hogy kizárólag mások segítségével képes elrendezni életvitelét.

A házasságban, élettársi kapcsolatban élők a kérdezettek legnagyobb (59 százaléknál) és egyben legjobb egészségi állapotnak örvendő csoportját képezik. A minden szempontból önellátók aránya körükben megegyezik az elváltakéval, de támogatást, gondozást inkább csak részben igényelnek. Csupán 4 százalékuk tartja úgy, hogy teljesen a külső gondozástól, segítségnyújtástól függ.

Adataink mellett azt is tudnunk kell, hogy e csoportban a szükséges gondozás-segítségnyújtás forrása a házastárs-élettárs személyében legtöbbször „háznál” van, míg az egyedül élőkről ez ritkábban mondható el.

A családi-rokoni segítség tényeinek bemutatása előtt azt kell tisztáznunk, vannak-e olyan rokonai-családtagjai a megkérdezetteknek, akikről segítséget, támogatást remélhetnek. Legtöbbjüknek van, és igen sokan egy fedél alatt élnek hozzátartozóikkal. Az alábbi rendezett sor ezeket a feltételeket tekinti át:

Élnek-e rokonai, hozzátartozói? (% , N=1239) *

- vele egy lakásban	77
- a városban	56
- máshol az országban	49
- külföldön	10
- nincs élő rokona	1
- nem tudja, nem válaszolt	1

A házasságban, élettársi kapcsolatban élők eleve megkülönböztetett helyzetben vannak, és körükben a többi csoportnál kedvezőbb (59%) azok aránya, akiknek Százhalombattán rokonaik élnek.

A megözvegyült nyugdíjasok közül 44 százalék él azonos lakásban hozzátartozóival, és 57 százalék számolt be arról, hogy családtagja él a városban.

Azok közül, akik házasságukat felbontva nem alapítottak ismét családot, 43 százaléknak van vele egy fedél alatt élő rokona, de csak 34 százalékuknak él hozzátartozója a városban.

Az életüket mindvégig pár nélkül élők kis csoportjában csak 25 százalék lakik hozzátartozójával közös lakásban, míg a városban 43 százaléknak él rokona.

Úgy gondoljuk, hogy értelmezésre az elváltak helyzete szorul, a többi adat magáért beszél. A házasságok felbomlása gyakorta azzal jár, hogy valamelyik fél más településre költözik. Feltehetően az így kettévált családokból hullottak ki azok, akiknek nincs közelben élő hozzátartozójuk.

Mind a négy csoport 50 százalék körüli arányban számolt be arról, hogy Magyarországon más településen él családtagja, és az átlagos 10 százaléktól nem tér el jelentősen a külföldi hozzátartozóval rendelkezők aránya egyik csoportban sem. A hozzátartozók nélkül élők, vagy azokról nem tudók cso-

* A válaszok aránya együttesen meghaladja a 100 százalékot, mivel a kérdésre több választ is lehetett adni.

portonként 1-2 százalékot tesznek ki. A nőtlenek, hajadonok 11 százalékos adata a csoport kis elemszáma (28 személy) miatt értelmezhetetlen.

A következőkben azt igyekszünk megragadni, hogy a lehetséges rokon-családi segítség milyen mértékben válik valósággá.

1228 személy állította, hogy él ismert rokona, hozzátartozója. Erről a megkérdezettek szinte egészét átfogó körrel tudjuk, számíthatnak-e családi segítségre.

Számíthat-e rokonai, hozzátartozói segítségére? (% , N=1228)

igen, anyagi támogatásra	5
igen, gondozásra	26
igen, mindkettőre	33
nem számíthat rájuk	32
nem tud, nem akar válaszolni	4

A kettős segítség kategóriát szétbontva azt kell mondanunk, hogy 38 százalékot tesz ki az a csoport, amelyben a családtagok pénztárcájukkal fejezik ki összetartozásukat. Szerencsésnek tarthatjuk, hogy csupán 5 százalék számolt be arról, hogy mindössze ebből állna a rokonai törődés. A gondozásban megnyilvánuló segítőkészség a kérdezettek 59 százalékának teszi könnyebbé helyzetét. Ezen belül szűkebb kör (26%) az, akiknél ez nem jár együtt anyagi támogatással. Csak feltételezzük, hogy aki tevőlegesen gondozza rászoruló rokonát, az csupán azért nem támogatja őt pénzzel, mert nem látja szükségét, vagy mert maga sem képes jövedelme egy részéről lemondani.

Ezt követően érdemes arra figyelni, hogy a társadalmi gondoskodás másik jelentős intézménye, a szociális ellátás mekkora körben áll a megkérdezettek rendelkezésére.

7. táblázat

Kap-e valamilyen szociális ellátást? (Az önellátási képesség szerint /%, N=1239/)

Az önellátási képesség	Szociális ellátás rendszeres	ellátás rendkívüli	Házi gondozás	Közgyógy-ellátás	Szociális étkezés	Többféle is	Semmi	Összesen
Teljesen önellátó	2	6	—	2	2	1	87	100
Részen önellátó, segítségre szoruló	1	9	1	8	3	7	71	100
Teljesen másokra szoruló	3	11	3	12	8	5	58	100
Összesen	1	7	0	4	2	3	83	100

A szociális hálónak az a része, amelyet az önkormányzat feszíthet a több-kevésbé rászoruló alá, meglehetősen lyukasnak bizonyul a megkérdezettek válaszainak tanúsága szerint. A szociális támogatások valamelyest sűrűsödnek a rászorultság és (nevezük nevén!) a kiszolgáltatottság súlyosbodása

mentén, de közel sem érik el a kívánatos mértéket, azaz a minden támogatásra szoruló társadalmilag garantált támogatását.

A szociális háló társadalmilag alig szervezett része az a támogatás, amely a rokonai segítségtől a családgondozáson át az alkalmi segítőtársakig terjed. Megnéztük, hogy a részben vagy teljesen segítségre, gondozásra szoruló körében ennek a mezőnek melyik eleme működik, milyen arányban áll a rászorulóknak rendelkezésére.

8. táblázat

Kinek a segítségére számíthatnak a teljes önellátásra képtelenek?
(A segítségre kényszerültség foka szerint /%, N=296/)

A szükség- segítség módja	Rokon	Al- kalmi segí- tők	Család gondo- zó	Szom- széd- dok	El- tartó	Több- féle	Sen- ki	Nem tud, nem akar vála- szolni	Össze- sen
Részben gondozandó	77	3	2	2	1	4	10	1	100
Teljesen gondozandó	73	5	4	1	3	7	7	—	100
Összesen	76	4	3	2	1	4	9	1	100

A részben spontán szerveződő, társadalmi hagyományokra, családi összetartásra, jószándékra és kölcsönös előnyökre eltérő mértékben épülő segítség rendszere a rászorultakat jóval szélesebb körben támogatja, mint a szociális ellátás meglévő szervezete. Annak ellenére, hogy ezt a struktúrát alig koordinálja szakember, kevés előírás szabályozza működés módját, diszfunkcióit szinte lehetetlen szankcionálni.

Ennek ellenére téved, aki azt gondolja: ha ilyen precíz a kevésbé intézményesült gondoskodás rendszere, akkor szükségtelen társadalmilag szervezni, pénzt, szakértelmet áldozni a rászorulóknak segítésére. Ellenkezőleg. Éppen azért kell nemcsak pénzben, hanem ötletben, az elfogadhatóság módjainak megkeresésével a jelenleginél jóval hatékonyabb szociális támogatás, mert a civil szféra működik ugyan, de igen sok benne az esetlegesség.

A rokon munkanélküli lehet, és akkor hiába cipelné valaki szatyrát, már nem teheti bele azt, amivel a rászorult kósztpénzét eddig kiegészítette. A szomszéd kitörheti a lábát, az alkalmi segítőnek elmehet a kedve. Holott a gondozásra, segítőtársakra hagyatkozó idős ember a természet rendje szerint általában egyre inkább igényelné a megbízható támogatást.

A családi-rokonai támogatás és a szociális ellátás működés módjának eddig látott eltérésein túl még egy fontos különbségre kell felhívunk a figyelmet. Ez a nyugdíj mértéke és a támogatottság közötti kapcsolat. Az átláthatóság kedvéért a támogatás különböző változatait összevonva kezeljük, kizárólag a támogatás tényére vagy hiányára figyelünk.

9. táblázat

A családi, rokon támogatás és a szociális ellátás a havi nyugdíj szerint (% , N=1144)

A havi nyugdíj	Családi támogatás			Szociális ellátást		Össze- sen
	van	nincs	nincs válasz	kap	nem kap	
7 000 Ft-ig	74	22	4	31	69	100
7 001- 8 000 Ft	66	31	3	20	80	100
8 001- 9 000 Ft	62	34	4	23	77	100
9 001-10 000 Ft	61	38	1	24	76	100
10 001-11 000 Ft	64	33	3	17	83	100
11 001-12 000 Ft	69	26	5	12	88	100
12 001-13 000 Ft	62	33	5	13	87	100
13 001-14 000 Ft	70	27	3	3	97	100
14 001-15 000 Ft	60	36	4	11	89	100
15 001-16 000 Ft	61	28	11	7	93	100
16 001-17 000 Ft	54	31	15	8	92	100
17 000 Ft felett	65	29	6	4	96	100
Összesen	64	32	4	17	83	100

A családi-rokonai csatornákon keresztül érkező támogatás-gondozás kevésbé függ a támogatott rokon nyugdíjának mértékétől, mint ahogyan a szociális ellátás a nyugdíjbevételekhez kapcsolódik. Ez arra utal, hogy a hozzátartozók a segítségnyújtás előtt nem csupán idős rokonuk jövedelmét és saját anyagi forrásait mérlegelik, hanem az adott családban kialakult életstenderdeket is figyelembe veszik. A szociális ellátás viszont erősebben kötődik egy általánosnak tartott társadalmi stenderdhez, a döntéshozók kevésbé kalkulálnak a nyugdíjasok korábban kialakult szokásaival, az életvitel jövedelemtől és tradícióktól egyaránt függő eltéréseivel. Mindezek alapján azt kell gondolnunk, hogy a családi-rokonai támogatás (ott, ahol ez létezik) rugalmasabb, több faktor alakítja, mint a szociális ellátás.

Informáltság és készítés a nyugdíjasok (idősek) háza kapcsán

Mielőtt bármelyik formáció iránti „igények” taglalásával foglalkoznánk, azt kell megvizsgálnunk, volt-e előzetes tájékozottsága a város nyugdíjas polgárainak az önkormányzat elképzeléseiről. Hallottak-e arról, hogy ilyen intézmények létesítésének gondolata foglalkoztatja a testületet, tudnak-e valamit a két változat legfontosabb szolgáltatásairól, az igénybevétel feltételeiről? Csak ennek ismeretében van esélyünk az „igényeket” firtató kérdések válaszáinak mérlegelésére.

Az önkormányzati elképzelésekről a hallomás szintjén informált volt a megkérdezettek 55 százaléka. A fennmaradó 45 százalék a kutatás időpontjáig nem is hallott ezekről a gondolatokról. Mint minden „tudás” típusú ismeret, ez az értesülés is döntően az iskolázottság függvényének bizonyult.

10. táblázat

Hallott-e a tervekről? (Iskolai végzettség szerint /%, N=1239/)

Iskolai végzettség	Hallott	Nem hallott	Összesen
8 általánosnál kevesebb	49	51	100
8 általános	56	44	100
Szakiskola, szakmunkásképző	57	43	100
Középiskola	60	40	100
Főiskola, egyetem	73	27	100
Összesen	55	45	100

Ezt a tendenciát úgy értelmezhetjük, hogy azonos városban, azonos témáról szóló információra is inkább „vevők” a magasabb iskolázottságúak. Akkor is, ha a hírből szereplő intézményeknek számukra semmivel sem nagyobb a relevanciája, mint amekkora felszólító erővel a többi megkérdezettre ezek az intézmények hatottak. Előrevetve is bátran állíthatjuk, hogy a hallomás szintjén nem attól függ a tájékozottság, hogy számukra való, vagy sem a kérdéses hírből szereplő információ.

Annak érdekében, hogy képünk legyen a hírrel való találkozás módjáról, kértük, számoljanak be az első idevágó információ forrásáról. Annak a 681 személynek a válaszait rendeztük sorba, akik hallottak az elképzelésekről.

Honnan, kitől hallottak először a hallomás szintjén informáltak a tervekről? (% , N=681)

– városi televízió	29
– a közvetlen szomszédokon kívüli ismerősök	24
– helyi újság	18
– szomszédok	13
– rokonok, családtagok	7
– a kutatásról szóló tájékoztatás	1
– egyéb, elkülönítve értelmezhetetlen források	8
Összesen	100

A helyi sajtó két csatornája együttesen a megkérdezettek közel fele számára első forrásként közvetítette az önkormányzat elképzeléséről szóló híradást.

A válaszok tanúsága szerint közel ilyen súlyú az információs nagyhatalomnak számító élőbeszéd, a családi, lokális és egyéb ismeretségeken át áramló közlések szerepe. A „hallotta szomszéd (sógor, stb.) ...” kezdetű beszélgetések szinte ugyanolyan fontosak voltak ennek a hírnak a „szétkürtölésében”, mint a professzionális helyi média.

Az informáltságnak az iskolázottsággal való kapcsolata csak a korábban már leírt szintig érvényes. Akár a két intézmény szolgáltatásainak ismeretéről, akár a beköltözni kívánók által vállalandó feltételekről kérdeztük a nyugdíjasokat, az eredmény az iskolázottságtól függetlennek bizonyult. Ez már akkor kiderült, amikor „csupán” a szolgáltatások, ill. a feltételek ismeretét firtattuk, és az ismertnek vélt tartalomról még semmit nem kérdeztünk.

A következő táblázat összefoglalja a nyugdíjasok, ill. idősek háza által

nyújtott szolgáltatásokról és külön-külön a feltételek ismeretéről kapott válaszokat. A szolgáltatások esetében kérdőívünk közös kérdést tartalmazott, hiszen a három legfontosabb szolgáltatás a két intézményben azonos. A feltételek között már van határozott különbség, itt indokolt volt a kérdést differenciáltan megfogalmazni.

11. táblázat

Ismeri-e a két intézmény szolgáltatásait, ill. feltételeit? (Az iskolai végzettség szerint /%, N=1239/)

Iskolai végzettség	A szolgáltatásokról		A feltételekről				Össze- sen
			a nyugdíjasok házában		az idősek házában		
	tud	nem tud	tud	nem tud	tud	nem tud	
8 általánosnál kevesebb	18	82	13	87	4	96	100
8 általános	25	75	18	82	9	91	100
Szakiskola, szakmunkásképző	30	70	23	77	9	91	100
Középiskola	27	73	21	79	5	95	100
Főiskola, egyetem	30	70	24	76	3	97	100
Összesen	23	77	18	82	6	94	100

Mindhárom „tudást” az jellemzi, hogy a korábbi információnál lényegesen kevesebben hiszik, hogy birtokában vannak a szóbanforgó ismereteknek. Míg az elképzelésekről a kérdezettek több mint fele hallott, addig a tervek legfontosabb tartalmait ismeretlennek minősítette a nyugdíjasok döntő többsége. A szolgáltatásokról csak közel egy negyedük állította, hogy ismertek előttük. A nyugdíjasok házához kapcsolódó feltételekről már egy ötödnél is kevesebben mondták magukat tájékozottnak, míg az idősek háza igénybevételeinek feltételeit praktikus ismeretlennek nyilvánították.

A kétféle „feltételcsomag” ismertetése ezek fényében különösen indokoltnak bizonyult, de ugyanígy szükségesnek kell neveznünk a szolgáltatásokról az interjú során adott tájékoztatást is. Ezek nélkül az elképzelhető igényekről feltett kérdéseink a klasszikus szociológusi önirónia (– Látott-e már fehér elefántot? – Nem. – Akkor hogyan vette észre a hóban?) újabb kiadásává silányultak volna.

A szolgáltatásoktól az idősek házával vállalandó feltételek felé haladva az is egyértelmű, hogy a kevésbé ismertnek tekintett „tudás” kevésbé függ össze az iskolázottsággal. A tanultabbak az elképzelések konkrét tartalmát tekintve korántsem tartják tájékozottnak magukat.

Találtunk azonban egy olyan összefüggést, amely befolyásolta a megkérdezettek ítéletét arról, hogy ismerői-e a szolgáltatásoknak és a feltételeknek. A tervekről hallott információ birtokában magabiztosabban állították ezt. Azok viszont, akik az önkormányzati elképzelésről nem hallottak, alig gondolták a részletek ismerőinek magukat. A kapcsolatot elegendő erővel jellemzi, ha mindhárom esetben kiemeljük a konkrétumok ismeretére vonatkozó válaszok arányát.

Tud a szolgáltatásokról, ill. a feltételekről?
(Az elképzelések hallomásszintű ismerete szerint /%, N=1239/)

Az önkormányzati elképzelésről	Tud a szolgálta- tásokról	Tud a feltételekről	
		nyugdíjasok háza	idősek háza
Hallott	33	24	10
Nem hallott	11	10	2
Összesen	23	18	6

A három oszlopba rendezett adatok alapján a tájékozottság fontos jellemzőjét ismerhetjük meg. A leginkább ismertnek vélt információ, a szolgáltatások mibenléte a tervekről szóló értesülések birtokában is csak 33 százalék számára tűnik ismertnek. Ez egyben azt is jelzi, milyen „mélységű” az önkormányzat elképzeléseiről az érintett, nyugdíjas polgárokhoz érkezett hír. Olyan szegényes, hogy az értesüléssel rendelkezők két harmada még csak nem is gondolja, hogy tudná, mivel áll lakói rendelkezésére egy ilyen létesítmény.

A további adatok – a már ismert tendencia szerint – arról tanúskodnak, hogy a nyugdíjasok háza átláthatóbb elképzelés, az idősek háza pedig szinte rejtély még azok számára is, akik az idevágó alapinformációról már hallottak valamit. Ez utóbbiról a hallomással sem bíró megkérdezettek praktikusán semmit sem tudnak.

Az eddigiek fényében azt kell mondanunk, hogy a tervezett nyugdíjasok, ill. idősek házának szolgáltatásai, ill. a bekerülés feltételei egyetlen szálon, az önkormányzati elképzelésekről szerzett hír mentén jutottak el a megkérdezettekig.

A feldolgozás során azt is figyelemmel kísértük, hogy az interjúba beépített tájékoztatás 3-3 motívumát milyen mértékben ismerte a szolgáltatásokról és a feltételekről tájékozottnak ígérkező, mindjobban szűkülő kör. Ebben az elemzésben ismét óvatosan kell bánnunk az arányokkal, hiszen a szolgáltatások mibenlétéről csak 293 személyt, a feltételekről a nyugdíjasok háza esetében 224, az idősek háza kapcsán pedig mindössze 79 személyt kérdezhettünk. Azokat, akik e kérdésekben tájékozottnak tartották magukat. Ezért arra kell szorítkoznunk, hogy a teljes ismeretszerkezetet a kérdezhetők egészében tekintsük át mindhárom kérdésben.

12. táblázat

Az ismert szolgáltatások a magukat tájékozottnak vallók körében (% , N=293)

	említette
- rendszeres egészségügyi ellátás és gondozói ügyelet	38
+ házi szociális gondozás (étkezés, takarítás stb.)	15
- házi szociális gondozás	
- kb. 20-30 négyzetméteres garzonlakás,	
+ egészségügyi ellátás és gondozói ügyelet,	14
+ házi szociális gondozás	8
- garzonlakás + házi szociális gondozás	8
- garzonlakás + egészségügyi ellátás és gondozói ügyelet	6
- egészségügyi ellátás és gondozói ügyelet	2
- garzonlakás	7
- csak más szolgáltatást említett	2
- nem tudja, nem válaszolt	100
Összesen	

A rendezett sor élén álló választartalmak már jelzik, mely szolgáltatások váltak igazán ismertté, és melyet idéztek fel ritkábban, bár lehet, hogy hallottak róla. A többszörös említéseket figyelembevevő csoportosítással zavaró elemek nélküli, tiszta képet alkothatunk arról, hogy a fenti listában melyik szolgáltatás mennyire ismert.

A szolgáltatások ismertsége (% , N=293)

- házi szociális gondozás	75
- egészségügyi ellátás és gondozói ügyelet	66
- garzonlakás	32

A tervezett létesítmények az erről tudással rendelkezők számára elsősorban a garantált gondozás – egészségügyi ellátás ígérletét hordozzák, a lakás (nagysága és minősége) kevésbé hangsúlyos a számukra.

Nagyobb tévedés kockázata nélkül állíthatjuk, hogy ez a két szolgáltatás motiválja azokat, akiket foglalkoztat a nyugdíjasok, esetleg az idősek házána igénybevétele.

Az is átlátható ezekből a válaszokból, hogy a tájékozottságról nem hamisak a hiedelmei az idetartozóknak, hiszen a három, lényegi szolgáltatás közül legalább egyet 91 százalék ismert. Ha egyetlen index segítségével akarjuk kifejezni, hogy a lehetséges három alapismeretből mi áll a kérdezettek rendelkezésére, úgy ennek értéke 1,73, amit méltán magas értéknek kell tartanunk, különösen a feltételek indexeinek ismeretében.

Vegyük szemügyre a feltételek ismeretét, elsőként is a nyugdíjasok háza esetében:

A nyugdíjasok háza igénybevételének ismert feltételei a magukat tájékozottnak vallók körében (% , N=224)

	említette
- bérlet leadása vagy saját lakás eladása az önkormányzatnak	62
- lakás leadása (eladása)	
+ nyugdíjas vagy elérte a nyugdíjkorhatárt	3
- lakás leadása (eladása)	
+ ön maga ellátására képes	1
- csak mást említett	33
- nem tudja, nem válaszolt	1
Összesen	100

A nyugdíjsház legismertebb (gyakorlatilag egyetlen ismertnek tekinthető) feltétele a lakás leadása (eladása). A másik két feltétel praktikus ismeretlen a megkérdezettek számára.

A megtisztított lista így alakul: A feltételek ismertsége (% , N=224)

- bérlet leadása vagy saját lakás eladása	66
- nyugdíjas vagy betöltött nyugdíjkorhatár	3
- az önellátás képessége	1

A kérdezettek 66 százaléka legalább egyet ismer a három alapvető feltétel közül. A három ismeretmozzanat indexált jelzőszáma 0,70, lényegesen alacsonyabb a szolgáltatások indexértékénél. De ezzel még korántsem láttuk az ismeret-index mélypontját. Az ugyanis a titokzatosnak tűnő idősök háza feltételeinek „köztudottságát” minősíti.

Az idősök háza igénybevételének ismert feltételei a magukat tájékozottnak vallók körében (% , N=79)

- kb. egymillió forinttal belép az építés költségeibe	42
- elfogadja, hogy lakása nem örökölheto, így a tulajdonjog az önkormányzatra vagy az alapítványi működtetőre száll	10
- nyugdíjas vagy elérte a nyugdíjkorhatárt	7
- csak mást említett	33
- nem tudja, nem válaszolt	8
Összesen	100

A listát itt nem kellett tisztítanunk, mivel egyetlen megkérdezett sem említett két feltételt válaszában. Az ismeretek indexe a lehetséges három értékhez képest mindössze 0,59, ami az elérhető maximum egy ötödét alulról súrolja.

Az ismeretszerkezetet egészében úgy kell jellemeznünk, hogy a megkérdezendők egészéhez viszonyítva drasztikusan szűk kör véli tájékozottnak önmagát. Ebben a mezőnyben viszont valamit szinte mindenki tud a szolgáltatásokról (68 százalék egynél többet említett), viszont az igénybevétel fel-

tételei a mind kisebb körben sem ismeretesek. Különösen az idősök háza tűnik átláthatatlannak a vizsgált nyugdíjaskorú polgárok előtt.

Mindezt azzal kell kiegészítenem, hogy a kutatáshoz rendelkezésemre bocsátott dokumentumok is erről a formációról mondtak a legkevesebbet, azt is bizonytalan megfogalmazásban, ami meglehetősen kötötte a kezemet az interjú tájékoztató blokkjának kidolgozásakor. Azt gondolom, hogy ezért korántsem szabad meglepődni azon, hogy az idősök háza feltételeit csupán így látják át a megkérdezettek. Ez egy bizonytalan kategória a kutatás megrendelője számára is, hogyne lenne az a kérdezettek körében.

Végezetül arról kell beszámolnunk, hogy az igénybevétel lehetőségeit mennyire látják elképzelhetőnek a megkérdezettek. A nyugdíjasok háza és az idősök háza esetében ezt mindenkitől kérdeztük, a szociális otthonról viszont csak azoktól, akik az előbbi kettő közül valamelyiket, akár a bizonytalan jövőben elképzelhetőnek vélték, de sem ingatlanuk, sem tőkéjük nincs. Akik a szolgáltatásokról vagy a feltételekről nem voltak tájékozottak, azoknak a kérdezők elmondták a kérdőívben szereplő tájékoztatást.

A két formációval kapcsolatos elképzelhető igények (% , N=1239)

Igény és annak elképzelt időpontja	Lakását feladva nyugdíjasok házában éljen	Lakását feladva hozzávetőleg egymillió forinttal betársuljon az idősök házában építésébe
Biztosan nem	75	86
Elképzelhető, de nem tudja, mikor lenne rá szüksége	19	11
Elképzelhető, de öt éven túl	2	1
3-4 éven belül elképzelhető	-	-
1-2 éven belül elképzelhető	1	-
Már most is igényelné	1	1
Nem tudja, nem válaszolt	2	1
Összesen	100	100

A megkérdezettek domináns többsége határozottan elutasítja még a gondolatát is annak, hogy az ismert feltételek mellett valamelyik formáció szolgáltatásait igénybe vegye. Mintegy 10-20 százalék közötti csoportjuk nem zárja ki ezt a lehetőséget, de úgy véli, hogy nem kényszerül rá.

Elképzelhetőnek tartja 1-5 éven belül 3, ill. 1 százalék a nyugdíjasok, ill. az idősök háza esetében, hogy életét ilyen keretek között élje, de ezt nem tartja pillanatnyilag aktuálisnak. Mindössze 1-1 százalék tekint úgy ezekre a lehetőségekre, mint már most is szükséges megoldásra. Meg kell jegyezzük, hogy itt a kerekítések miatt a 16 és 9 személy egyaránt 1 százalékot jelent. Előbbin a nyugdíjasok, utóbbin az idősök házáat kell értenünk.

A továbbiakban az „elképzelhető”, de időhöz kötve csoportban együtt kezeljük azok válaszait, akik ezeket a lehetőségeket számításba vették, és

megjelölték azt az időpontot, amikor számolniuk lehet a kérdésben szereplő két intézmény igénybevételével.

A felvételünkben figyelembevett szocio-demográfiai változók közül a családi állapot az egyetlen, amelynek bemutatásra érdemes, bár inkább csak tendenciaszerű kapcsolata van az elképzelhetőnek tartott igényekkel.

13. táblázat

A nyugdíjasok házával kapcsolatos elképzelhető igények családi állapot szerint (% , N=1239)

Családi állapot	Biztosan nem	Elképzelhető, de nem tudja, mikor	Időhöz kötve	Már most is igényelné	Nem tudja, nem választ	Összesen
Házass, élettársával él	75	20	3	–	2	100
Elvált	63	33	2	1	1	100
Özvegy	78	15	3	3	1	100
Nőtlen, hajadon	64	25	4	7	–	100
Összesen	75	19	3	1	2	100

Az arányok ilyen kis eltérései önmagukban nem teszik lehetővé a határozott értelmezést, ezért az idősok házáról szóló válaszok megoszlását is át kell tekintenünk.

14. táblázat

Az idősok házával kapcsolatos elképzelhető igények családi állapot szerint (% , N=1239)

Családi állapot	Biztosan nem	Elképzelhető, de nem tudja, mikor	Időhöz kötve	Már most is igényelné	Nem tudja, nem választ	Összesen
Házass, élettársával él	86	11	1	–	2	100
Elvált	78	20	–	–	2	100
Özvegy	88	9	1	2	–	100
Nőtlen, hajadon	82	10	4	4	–	100
Összesen	86	11	1	1	1	100

Az arányeltérések hasonló irányba mutatnak, de itt is igen kismértékűek. Ezenkívül azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a nőtlenek, hajadonok a családi állapot mentén képezhető csoportok közül a legkisebb, az egész minta 2 százalékát kitevő alcsoport. Ha nem kellene emlékeznünk arra, amit a dolgozat második részében már áttekintettünk e kis csoport nehéz helyzetéről, és elfelejthetnénk azt, amit az özvegyek rászorultságáról ott leírtunk, akkor nem is kellene ezeket az adatokat itt szerepeltetnünk. De e két táblázat és a korábbiak összecsengenek. Ezért azt kell mondanunk, hogy a városban élő,

viszonylag kis számú nőtlen, hajadon és a jelentős számú özvegy érdemel megkülönböztetett figyelmet. Várhatóan közülük kerülnek ki a nyugdíjasok vagy az idősok házába törekvők. Feltéve persze, hogy helyzetük lehetővé teszi a feltételek teljesítését.

Szólnunk kell a nemek szerinti megoszlásról is. Ebben a dimenzióban százalékosan kifejezhető eltérés alig mutatható ki, mindössze 1 százalékkal több nő állította, hogy időhöz kötöten elképzelné, előbb-utóbb rászorulhat a nyugdíjasok házára. Az idősok házáról férfiak nem, a nők közül 2 százalék állította, hogy már most is igényelné. Ezeket az adatokat – éppen az alig eltérő arányok miatt – százalékról gyakoriságra visszafordítva is át kell néznünk.

Összesen 30 megkérdezett mondta, hogy időhöz kötve elképzelhetőnek látja a nyugdíjasok háza iránti igényét. Közülük 22 nő. Már most is ilyennek tartja helyzetét 16 személy, közülük 12 nő. Az idősok házába 9 nő már most beköltözne, míg a férfiak közül ezt senki nem tenné.

A százalékban kimutathatatlan vagy alig érzékelhető eltérések mögött tucat számra nehéz helyzetben lévő idős asszonyok vannak. Ha valaha megépül Százhalombattán e két intézmény valamelyike, akkor oda többnyire ők szeretnének bejutni.

Ez az eredmény ellentmond annak, amit a munka megkezdésekor feltételeztünk. Arra gondoltunk, hogy az idős asszonyok inkább ragaszkodnának megszokott háztartásukhoz, a férfiak talán könnyebben lemondanak szokásaik, környezetük egy részéről az ellátás, gondozás érdekében. Úgy tűnik, tévedtünk; a férfiak nehezebben tartják elképzelhetőnek önállóságuk egy részének feladását.

A szolgáltatások és a feltételek előzetes ismerete sem jár együtt az elképzelhető igények emelkedésével. Sőt, a nyugdíjasok házáat elképzelhetőnek tartók két harmada nem ismerte sem a feltételeket, sem a szolgáltatásokat. Az idősok házáat bármikor elképzelhetőnek tartók 70 százaléka nem tudott az interjú megkezdésekor a szolgáltatásokról, és a feltételeket is 81 százalék kérdezőbiztosunktól ismerte meg. Emiatt azt kell mondanunk, hogy a válaszok jelentős hányada nem előzetesen érlelt álláspont, hanem a pillanatnyi helyzet (a presszió nélkül is átélt válaszadási motiváció!) születte.

Nem találtunk kimutatható kapcsolatot az igényekről szóló válaszok és a jövedelem között sem. A 12 000 forint alatti nyugdíjjal rendelkezők 74 százalékban, az ennél magasabb havi nyugdíjúak 75 százalékban azt mondták, biztosan nem igényelnék a nyugdíjasok házáat. A másik konstrukció esetében 86, ill. 85 százalék volt biztos abban, hogy nem kíván ott élni. A nyugdíjasok házáat bármilyen időpontban összesen 24 százalék tartja elképzelhetőnek a 12 000 forint alatti és 23 százalék az ennél magasabb nyugdíjúak közül. Az idősok házáról 13, ill. 12 százalék állította ugyanezt a két csoportban. Ezek a minimális eltérések a részletesebb bemutatást indokolatlanná teszik, hiszen valódi értelmezést nem tudnánk az adatokhoz kapcsolni. Pontosabban: csak azt mondhatjuk, hogy a nyugdíj mértékén nem múlik, életét ki tartja elképzelhetőnek és ki nem a két intézmény bármelyikében.

Azok körében, akik legalább az egyik változatról azt mondják, hogy most vagy bármikor elképzelhetőnek látják igényüket, áttekintettük a rendelkezésre

álló fedezet változatait. Az erről kérdezendő 299 személyes körben az alábbi képet kaptuk:

Milyen fedezet áll azok rendelkezésére, akik valamelyik konstrukciót el tudják képzelni
(%, N=299)

- értékesíthető saját ingatlan	60
- leadható bérlet	10
- értékesíthető családi ingatlan	7
- saját tőke	1
- családi tőke	1
- sem tőkéje, sem ingatlana nincs	18
- nem tudja, nem válaszolt	3
Összesen	100

Bérlet alig áll az érintettek rendelkezésére, domináns a saját (esetenként családi) ingatlan, és tőkével praktikusán nem rendelkeznek. Az önkormányzat arra számíthat, hogy a jelentkezők ingatlanait kell megvásárolnia, esetleg azokat, amelyeket nemrég értékesített a bérlők körében.

Az elképzelhető vagy már most is átértékelte igényük 71 százaléka összkomfortos lakásban él, 20 százalék komfortosnak és 8 százalék komfortnélkülinek írta le lakását. Mindössze 1 százalékról nem nyilatkoztak. A komfortfokozattal nem függ össze az igényekről elmondott elképzelés, ezért eltekintettünk a táblázatos áttekintéstől. Azt viszont érdemes megnézni, hogy milyen beépítésmód jellemzi az eltérő elképzelésűek lakókörnyezetét.

15. táblázat
A beépítésmód aszerint, hogy elképzelhetőnek tartják-e
bármelyik konstrukcióban életüket (%, N=299)

	Családi ház	Lakótelep	Egyéb	Összesen
Elképzelhető, vagy már most is igényelné	42	57	1	100
Biztosan nem, egyiket sem	50	49	1	100
Összesen	49	50	1	100

Azoknak, akik bármelyik konstrukciót legalább elképzelhető igényüknek vélik, jellegzetesen inkább magasbeépítésű lakóövezetben van a lakásuk. Feltehető, hogy az elképzelések megvalósulása esetén ezekben az épületekben jut lakásalapozó a város önkormányzata.

A fedezett nem rendelkezők körében áttekintettük, hogy mit gondolnak a szociális otthonba költözésről. Ezt a kérdést 63 személynek tettük fel. Közülük eddig egy sem tett kísérletet arra, hogy szociális otthonba kerülhessen. Elképzelhetőnek tartja, hogy megpróbálna ilyen otthonban élni 75 százalék, elképzelhetetlennek tekinti 13 százalék, és 12 százalék nem tudott, nem akart válaszolni.

Interjúkat egy olyan vélemény-kérdéssel zártuk, amelyben azt tudakoltuk, hogy a megkérdezettek hány emberről gondolják úgy ismeretségi kö-

rükben, hogy beköltöznének a három intézmény valamelyikébe. A válaszok roppant tanulságosak:

16. táblázat

Véleménye szerint a városban élő nyugdíjas ismerősei közül hányan költöznének valamelyik intézménybe? (%, N=1239)

	1	Személyek száma 2	3	ennél több	Senki	Nem tudja, nem vála- szolt	Össze- sen
Nyugdíjasok háza	1	1	1	2	39	56	100
Idősek háza	-	-	1	-	41	58	100
Szociális otthon	1	1	-	1	40	57	100

A megkérdezettek közül igen kevesen gondolják, hogy ismerőseik a vizsgált intézmények lakói szeretnének lenni. Az idősek háza esetében mindössze 1 százaléku számolt be olyan ismerősökről, akikről ezt feltételezik. A válaszolni képtelenek magas arányát bátran úgy kezelhetjük, mintha nem ismernének ilyen személyeket. Arra kell gondolnunk ugyanis, hogy akikről nem tudják feltételezni ezt a lépést, azok kapcsán vált ilyen (egyetlen más kérdésben sem tapasztalt) magas arányúvá a „nem tudom”, „nem válaszolok” reakciók csoportja.

Emellett még egy feltételezést kell megfogalmaznunk. Valószínűnek látjuk, hogy tényleges ismeretek hiányában a saját készítményeik tükrökei ezek a válaszok. Nem csupán a válaszarányok értékei közelítenek a saját elképzelhető igényekről elmondottakhoz, hanem a válaszadást megelőző mérlegelés is közel azonos lelki pályát futott be, mielőtt egy-egy választ megfogalmaztak. De hangsúlyozom, ez egy, a válaszok erős egybeesésének megértésére irányuló, kézenfekvő hipotézis. Bizonyítékunk nincs rá, viszont segítséget jelenthet az interjúhelyzet egy másik összetevőjének megértéséhez.

Korábban a megkérdezett nyugdíjasok saját készítményeiről – igényeikről számoltak be. Gyakran olyan kérdésben kellett véleményüket, szándékaikat megfogalmazniuk, amelyben – mint láttuk – kevés támpontjuk volt a döntéshez. Ezért sokaknak kapóra jöhetett az ismerőseik feltehető igényeiről szóló kérdés. Olyan választ adtak, amely mintegy megerősítést jelenthetett számukra korábbi bizonytalan háttérrel született válaszaikhoz. Azt élhették át, hogy az előzőekben indokolt kérdőjeleik ellenére „jól” válaszoltak. És ezt a gondolatmenetet logikusan követi dolgozatunk befejező mozzanata.

A tanulmányban áttekintett összefüggések és a hozzájuk kapcsolódó értelmezések álláspontom szerint nagyfokú óvatosságot igényelnek az önkormányzattól az elképzeléseiben szereplő kétféle konstrukcióról szóló döntés kialakításakor.

Mindkét intézményről hiányosak az érintettek ismeretei, elsősorban a kezelhető tudás, a várható realitások átláthatatlanok. Azt tudják a legkeveseb, ami a legjobban érdekelhetné őket: más lesz-e az orvoshoz, ápolóhoz

jutás lehetősége egy ilyen házban. Kell-e várni a vizsgálatra, a receptre, a gyógyszerre, ki takarít a lakásomban, ha ezt már nem tudom megtenni? Közös ebédlőben vagy a saját asztalomnál lehet vacsorázni, megfőzik-e a kedvenc ételemet is, vagy csak azt kapom, amit mindenki?

De sokak számára az is fontos lehet, ami egészen mellékesnek tűnhet a döntéshozók számára. Csak példaképpen: lehet-e macskája annak, aki most, félig bénán is tart egyet? A felvételek során minderről nem eshetett szó, de bátran állíthatjuk, ilyen kérdések bárkiben felmerülhetnek, amikor egy nehéz döntés előtt áll. És a döntéseket a válaszok birtokában szeretnék meghozni a rászoruló is. Ezért elképzelhetőnek tartom, hogy amikor a realitások ismeretében valóban eljön a döntések ideje, a nyugdíjasok egy része másképp dönt, mint ami a felvétel alapján valószínűsíthető.

Emiatt azt a lehetőséget is érdemes lenne mérlegelni, hogy a városban gondozásra-ápolásra szorulóknak számára az elképzelt létesítmények bármelyike valóban a legjobb megoldás-e. Vajon a megvalósításhoz szükséges összeg nem hatékonyabb-e egy olyan, nyitott alapítvány keretében, amelybe a hozzátartozóik otthoni gondozását segíteni akarók is befizethetik a maguk hozzájárulását? Akár úgy, hogy az erre szánt összeg felhasználásáról is rendelkezhetnek. Tudom, hogy egy ilyen megoldás nem növeli közvetlenül az önkormányzat lakásalapját, de presztízsét annál inkább, és talán előnyösebb a segítségre szorulóknak számára. Mindenesetre ezt sem hagynám ki a számításba vehető alternatívák sorából.